

Lavanta Turizmi

Emrah Kara¹

Özet

Aromatik bir bitki olan lavanta, benzersiz ve çekici özelliklerinden dolayı son yıllarda insanların ilgi odağı haline gelmiştir. Lavanta tarlaları, kırsal da oluşturduğu mor renkli kartpostal görüntülerle farklı bir deneyim yaşamak isteyen insanların seyahat rotaları arasına girmeye başlamıştır. Bu durum da lavanta turizmi faaliyetlerinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Lavanta turizmi, lavanta tarlalarını ziyaret etmek, gözlemek, fotoğraf çekmek, lavantadan elde edilen ürünleri deneyimlemek ve lavanta hasadına katılmak amacıyla gerçekleştirilen seyahatler şeklinde ifade edilebilir. Lavanta turizmi, doğaseverler, fotoğrafçılar, romantik tatilciler ile sakin ve huzurlu bir ortamda vakit geçirmek isteyen turistler için ilgi çekici bir seçenektir. Lavanta turizminin, gelir yaratması, istihdam imkânı sağlaması, yerel ve kırsal kalkınmayı desteklemesi ve marjinal alanların ekonomiye kazandırılması gibi birtakım önemli ekonomik etkileri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra, sosyo-kültürel yönden; kır-kent etkileşimi, girişimcilik kültürü, kadınların ve gençlerin katılımı, çevresel yönden; ekolojik dengenin korunması, sürdürülebilir tarım uygulamalarının teşviki ve çevresel farkındalık, politik yönden ise; işsizliği azaltması, devlet ve uluslararası örgütlerin sübvansiyonları ile yeşil bir imaj oluşturması gibi etkileri mevcuttur. Dünya’da Fransa, İspanya ve Bulgaristan lavanta turizmi konusunda popüler destinasyonlar olarak ön plana çıkmaktadır. Türkiye’de ise lavanta turizmi denilince akla ilk sırada Isparta ve Burdur illeri gelmektedir. Lavanta turizmi ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulan bu kitap bölümünün literatürdeki boşluğun kapatılmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Aromatik Bir Bitki Lavanta

Lavanta, etimolojik olarak Latince “yıkamak” anlamına gelen “lavare” kelimesinden türemiştir (Cristea ve Boros-Iacob, 2017; Giray, 2018). Oxford Sözlüğü’nde lavanta, “hoş kokulu mor çiçek salkımına sahip bir bahçe bitkisi”

1 Doktora Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, emrahkara4852@gmail.com, ORCID: 0000-0002-3363-8399

anlamına gelmektedir (Oxford Dictionary, 2023). Türk Dil Kurumu'na göre ise lavanta, “mavi ya da mor renkli çiçekleri koku sanayinde kullanılan bir bitki” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2023). Lavanta, geçmişten günümüze insanlar tarafından sevilen ve sıkça kullanılan bir bitki olmakla birlikte adı mor renginin açık bir tonuyla eş anlam taşımaktadır. Günümüzde lavanta, zarif yaprağı, hoş kokusu ve görsel çekiciliğinden dolayı uzun zamandır bahçelerin favori bitkisi olmuştur (Aytuğar ve Aydoğdu, 2021).

Lamiaceae familyasına mensup lavanta, yarı çalimsı forma sahip, grür, çok yıllık ve 1 metre kadar boya erişebilen aromatik bir bitkidir (Aslancan ve Sarıbaşı, 2011; Upson ve Andrews, 2004). Lis-Balchin, (2002) dünyadaki lavanta çeşitlerinin 1600'lü yılların başında artmaya başladığını belirterek, tür, hibrit ve çeşit isimlendirmede zorluklar yaşandığını, çünkü aynı bitkinin farklı coğrafi bölgelerde, farklı koşullarda yetiştirilebildiğini vurgulamıştır. Dünya genelinde ticari öneme sahip 2 lavanta türünün (lavandin ve lavender) tarımı gerçekleştirilmektedir. Diğer yandan, dünya lavanta üretim alanlarının %80'ini lavandin türü, %20'sini ise lavender türü oluşturmaktadır (Lis-Balchin, 2002; BAKA, 2020).

Mısırlılar, Fenikeliler ve Araplar tarafından hem mumyalama hem de parfümeri için kullanılan lavantanın kullanımı 3000 yıl öncesine kadar dayanmaktadır. MÖ. 3000'li yıllardan itibaren Eski Mısırlılar lavantayı iyileştirici merhem, kişisel bakım ve bedenlerini güneşten korumak amacıyla kullanmışlardır. Eski Roma'da ise lavanta, iyileştirici ve antiseptik özelliğinin yanı sıra böcekleri etkisiz hale getirmek için tercih edilmiştir. Roma askerlerinin, savaş sırasında yara almalarına karşın seferlere çıkarken yanlarına lavanta aldığı bilinmektedir. Öte yandan, Romalılar yine lavantayı havadaki kötü kokuları önlemek, hasta odalarını dezenfekte etmek, dinsel törenlerde tütsü olarak faydalanmak, banyo ile kıyafetlerinin hoş kokmasını sağlamak amacıyla kullanmışlar. Daha sonra ise lavantanın tıbbi özellikleri keşfedilmeye başlanmıştır. Lavantanın kullanıldığı bir başka yer ise İngiltere'dir. Kraliçe I. Elizabeth döneminde İngiltere'de lavanta bitkisinin çiçeklerinden parfüm üretimine başlandığı kayıtlarda yer almaktadır. Eski Yunanlılar, lavantayı Suriye'nin Naarda şehrinden getirmişler ve Lavender nardus olarak adlandırmışlardır. 18. yüzyılda Fransız kralı XIV Louis sağlık alanında yeni tedavi yöntemleri için girişimlerde bulunmuş ve hastanelerde lavanta kullanımını başlatan bir dizi yeni standartlar belirlemiştir. Ayrıca, Fransa'nın Grasse kasabasında parfüm sektörünün gelişmesine bağlı olarak lavanta ilk yetiştirilen ve tarımsal üretimi yapılan bitki çeşitlerinden birisi olmuştur (Cristea ve Boros-Iacob, 2017; Davis, 2017; BAKA, 2020).

Lavanta üretiminin yapıldığı alanlar genellikle marjinal arazilere yakın olup, son zamanlarda verimli tarım arazilerinde de üretim yapılmaya başlanmıştır. Aromatik bir bitki olan lavanta kireç yönünden zengin, kuru, kalkerli, süzek ve ph değeri 5,8 ila 8,3 arasındaki topraklarda yetişmektedir. Öte yandan, daha düşük verimli topraklarda da yetiştirilmeye elverişlidir. Nem değeri yüksek topraklar ise lavanta yetiştirmek için uygun değildir. Dolayısıyla, lavanta toprak niteliği açısından seçici olmayan bir bitkidir (Peterson, 2002).

Lavanta bitkisinin yetiştiği alanların klimatolojik açıdan birtakım özellikleri bulunmaktadır. Lavanta kuraklığa, sıcağa ve soğuk havaya oldukça dayanıklı bir bitkidir. Günlük güneşlenme süresinin en az 6-8 saat olduğu sıcak ve kurak, kışın çok sert olmayan, ilkbahar-yaz aylarının başında ortalama 20-30°C sıcaklığın hâkim olduğu ve Akdeniz ikliminin görüldüğü bölgeler lavanta için en uygun değerleri oluşturmaktadır. Lavanta haziran ayı içinde çiçeklenme dönemine başlar ve bu süreç yaklaşık 45-50 gün arasında sürer. Ağustos ayı geldiğinde ise lavanta da hasat süreci yaşanmaya başlanır (BAKA, 2020; Bozok ve Karaman, 2018).

Lavanta bitkisi Dünya’da ilk olarak Akdeniz havzası (Güney Avrupa, Kuzey Afrika) ve Güneybatı Asya bölgelerinde görülmüştür. Günümüzde Avrupa’da giderek yaygınlaşan lavanta, hemen her kıtada yetiştirilmekte ve Kuzey Amerika, Güney Amerika, Güney Afrika, Asya ve Avustralya’da da bulunabilmektedir (Kara ve Baydar, 2011). Lavanta yetiştiriciliği konusunda 2000’li yılların başına kadar Fransa liderlik yaparken 2007 yılından sonra Bulgaristan dünya liderliğini ele almıştır. Günümüzde lavanta ihracatının 2/3’sini elinde tutan Bulgaristan ve Fransa dünya lavanta piyasasının lideri olup bu alanda söz sahibi ülkelerdir (Adam, 2006; Cristea ve Boros-Iacob, 2017).

Aromatik bir bitki olan lavantanın günlük yaşamda çok geniş bir kullanım alanı bulunmaktadır. Bu bağlamda başta parfüm, kozmetik, sabun ve ilaç sanayi olmak üzere gıda, sağlık, aromaterapi, peyzaj vb. alanlarda yaygın bir şekilde lavantadan elde edilen ürünleri görmek mümkündür. Ancak, lavanta da en çok gelir uçucu lavanta yağı ve türevlerinden elde edilmektedir (Adam, 2006). Lavantanın kullanım alanları aşağıda Tablo 1’de yer verilmiştir.

Tablo 1. Lavantanın Kullanım Alanları

Lavanta Uçucu Yağı	Parfümeri, kozmetik, sabun, ilaç sanayi ve aromaterapi de kullanılmaktadır.
Lavanta Balı	Lavanta balının antiseptik ve anti-inflamatuar özelliğinden dolayı, gece yatmadan önce tüketilen bir veya iki tatlı kaşığı lavanta balı sağlıklı bir uyku ve rahatlamayı sağlamaktadır.
Lavanta Sütü	Lavanta hasadı sonrası bitkinin geriye kalan sap kısmı süt ineklerine yedirilmektedir. Böylelikle doğal yollarla farklı aromaya sahip bir süt elde edilmektedir. Elde edilen lavanta sütü farklı deneyimler yaşamak isteyen kişiler için önerilmektedir.
Lavanta Yağı	Eklem ve romatizma ağrılarının olduğu bölgelere sürülerek masaj yapılması durumunda olumlu etki yaptığı ifade edilmektedir. Bunun yanı sıra kullanılan şampuanın içerisine sadece bir damla eklenmesi saçların hoş bir kokuya bürünmesini sağlamaktadır. Ayrıca lavanta yağının hem doğal bir sinek kovucu özelliği hem de rahatlatıcı bir etkisi bulunmaktadır.
Lavanta Çayı	Taze veya kurutulmuş lavanta kaynamış suya eklenip yaklaşık 3 ila 4 dk bekleyip demini aldıktan sonra içilmektedir. Öte yandan, bir diğer lavanta türü lavandin çayı, 15 günlük kür şeklinde tüketildiği takdirde karaciğer yağlanması ve hepatit B gibi hastalıkların önlenmesine yardımcı olmaktadır.
Lavanta Suyu	Cilde sürülerek uygulanması halinde cildin temizlenmesi, cildin rahatlaması ve gözeneklerin açılmasında oldukça etkili olduğu belirtilmektedir. Diğer yandan, saç dökülmesine karşı etkili olmasının yanı sıra saçlara canlılık ve parlaklık kazandırdığı görülmektedir.
Lavanta Sabunu	Lavantadan elde edilen sabunun cildi canlandırıcı ve besleyici bir özelliği bulunmaktadır.
Lavanta Kuru	Lavanta kuru gerek elbise ve eşyaların güveden korunmasına yardımcı olurken gerekse de bulunduğu ortamdaki kötü kokuları yok edip kalıcı ve hoş bir kokunun oluşmasını sağlamaktadır.
Lavanta Yastığı	Lavantanın sedatif (sakinleştirici) etkisinden dolayı, özellikle uyku sorunu yaşayan kişilere lavanta yastığı tavsiye edilmektedir. Ayrıca, bebeklerin rahat uyuyabilmeleri için bebek yastığı şeklinde de kullanılmaktadır.

Kaynak: (URL-1)

Lavanta Turizmi

Günlük yaşam rutininden uzaklaşmak, yoğun iş temposundan kaçmak, kalabalıktan sıyrılıp bir süreliğine otantik ortamlarda bulunmak isteyen insanlar doğa temelli alternatif aktivitelere yönelmeye başlamışlardır. Gül bahçeleri, lale bahçeleri, mısır tarlası labirentleri, çay tarlaları, ayçiçeği tarlaları ve lavanta tarlaları son zamanlarda ziyaretçiler tarafından ilgi odağı haline

gelen otantik ve kırsala özgü alanlardır (Gopal, vd., 2008). Kırsal alanlar ve otantik değerlere karşı artan ilgiyle birlikte ziyaretçi akınına uğrayan lavanta tarlalarının oluşturduğu mor renkli görsel şölen yeni bir turizm türü olarak lavanta turizminin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Lavanta turizmi kavramı incelendiğinde akademik çevrelerin özellikle bu kavramı kırsal turizm ve tarım turizmi başlığı altında ele aldığı görülmüştür (Başaran, 2017; Bozok ve Karaman, 2018; Ongun vd., 2018; Giray vd., 2019; Ayтуğar ve Aydoğdu, 2021; Bertan, 2023). Bu bağlamda, literatürde doğrudan lavanta turizmi kavramını açıklamaya yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Dolayısıyla, literatürde henüz teorik açıklaması bulunmayan lavanta turizmi kavramsallaştırılmaya çalışılmıştır.

Küreselleşme sürecinin etkisiyle birlikte günümüzde bilgi ve iletişim teknolojileri yaşamın öznesi haline gelmiş, ulaşım imkânları niceliksel ve niteliksel olarak önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Bu durum da turizm talebinde değişim ve dönüşümlerin yaşanmasını beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda, kitle turizmi hareketlerinden ziyade doğa temelli alternatif turizm türleri popüler hale gelmeye başlamıştır. Bu alternatif turizm türlerinden bir tanesi de kırsal turizmdir. Kırsal turizm, kırsal alanlara yönelik yapılan ziyaretler şeklinde açıklanabilir. Kırsal turizm içinde de tarım turizmi faaliyetleri ön plana çıkmaktadır. Tarım turizmi ise, turistlerin tarımsal faaliyetlere katılıp aktif bir rol alması ile ilgili bir kavramdır. Tarım turizmi kapsamında da son yıllarda zeytinyağı turizmi (Arıkan Saltık ve Çeken, 2017), bağ ve şarap turizmi (Süer ve Keskin, 2023), aromatik turizm (Cesur vd., 2021) gibi daha alt turizm türleri gelişmeye başlamıştır. Nitekim lavanta turizmi de tarım turizminin bir alt türü olarak değerlendirilebilecek gelişmeye açık bir turizm türüdür.

Lavanta turizmi, lavanta tarlalarını ziyaret etmek, gözlemlemek, fotoğraf çekmek, lavantadan elde edilen ürünleri deneyimlemek ve lavanta hasadına katılmak amacıyla gerçekleştirilen seyahatler şeklinde tanımlanabilir. Lavanta turizmi genel olarak lavanta tarlalarının bulunduğu yörelerde yapılan gezileri, turları ve etkinlikleri kapsamaktadır. Lavanta turizmi, doğa severler, fotoğrafçılar, romantik tatilciler ile sakin ve huzurlu bir ortamda vakit geçirmek isteyen insanlar için ilgi çekici bir seçenektir. Lavanta turizmi, lavanta yetiştirilen yörelerdeki turistik potansiyeli artırırken, ziyaretçilere unutulmaz deneyimler sunmaktadır. Turistler lavanta tarlalarında fotoğraf çeker, yürüyüş yapar ve lavanta ürünleriyle ilgili etkinliklere katılır. Ayrıca, bazı lavanta tarlalarında yoga, meditasyon ve masaj gibi etkinlikler de talep doğrultusunda sunulmaktadır.

Lavanta turizminde temel motivasyon görsel çekicilik yaratan lavanta tarlalarında fotoğraf çekinmektir. Bu görüşe paralel olarak sadece lavanta tarlalarında fotoğraf çekilip bu fotoğrafları sosyal medya platformlarında paylaşabilmek için insanlar kilometrelerce mesafe yol kat etmektedir. Lavanta tarlaları ile ilgili sosyal medyada yapılan paylaşımlar kentlerde yaşayan insanların bu alanlara olan ilgisini ortaya çıkarmış ve kentlerden kırsal yörelere doğru bir ziyaretçi akını söz konusu hale gelmiştir. Böylece, lavanta tarlalarının turistik çekiciliği giderek önem kazanmaya başlamıştır (Aytuğar ve Aydoğdu, 2021).

Lavanta turizmi, doğal kaynakların korunması ve sürdürülebilir turizm uygulamalarının benimsenmesi açısından da önemli bir rol oynamaktadır. Bu sayede, lavanta tarlalarının çevresel olarak sürdürülebilir bir şekilde korunması ve gelecek nesillere aktarılması sağlanabilir. Diğer yandan, yerel kültür ve gelenekleri tanıtmak için yerel el sanatları ve yöresel yemekler gibi etkinlikler de lavanta turizmi ile birleştirilebilir.

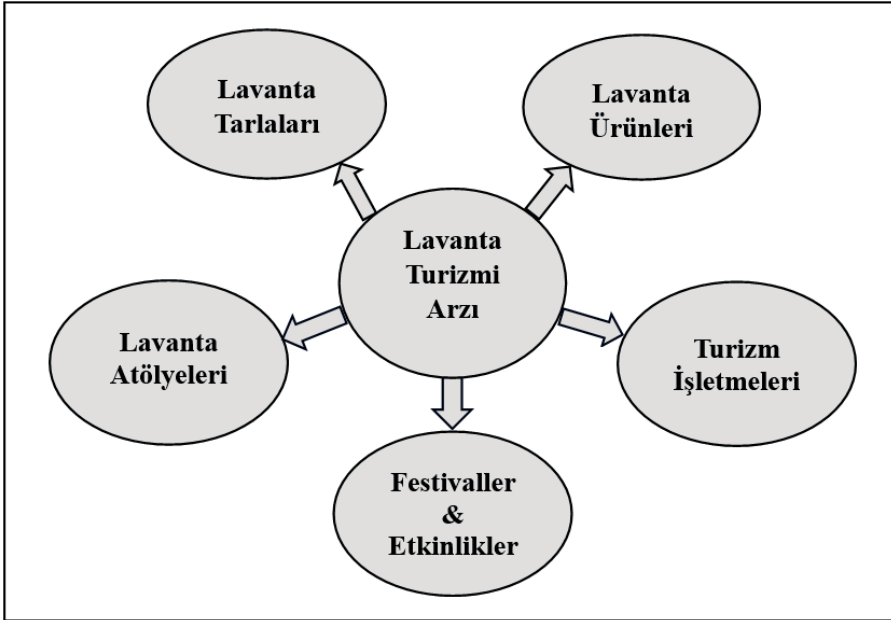
Lavanta turizmi, lavantaların çiçek açmaya başladığı dönem olan Haziran ayından Ağustos ayına kadar yaklaşık 45-50 günlük süreçte gerçekleşmektedir. Bu dönemde mor renge bürünen lavanta tarlaları ziyaretçilerin, fotoğraf tutkunlarının tercih ettiği rotalar arasında yer almaktadır. Ağustos ayı ile birlikte lavanta hasat süreci başlamaktadır. Hasat sürecinde lavantaların yağı çıkarılma işlemi gerçekleştirilmektedir (URL-1).

Lavanta turizminin gerçekleştirildiği alanlarda ziyaretçilerin zamanlarını verimli bir şekilde geçirebilecekleri etkinliklerin çeşitliliği oldukça önemlidir. Bu etkinlikler ziyaretçilerin devamlı ikamet ettikleri yerlerde yaptıkları etkinliklerden farklı ve kırsala özgü bir nitelik taşıması gerekmektedir (Dalgın, 2021). Bu bağlamda, lavanta turizmi kapsamında gerçekleştirilebilecek çeşitli etkinlikler şu şekilde sıralanabilir (URL-1):

- Eşsiz karelerin yakalanabileceği lavanta temalı dekorların olduğu noktalarda fotoğraf çekmek,
- Lavanta temalı görsellerin yer aldığı fotoğraf sergilerini gezmek,
- Lavanta tarlalarında müzik dinletilerine (keman, yan flüt, gitar vb.) katılmak,
- Lavanta tarlalarına kurulan hamak, salıncak vb. yapılarda dinlenmek,
- Lavanta tarlalarında nostaljik fayton turlarına katılmak,
- Lavanta tarlalarında belirlenen uygun yürüyüş ve bisiklet rotalarında yürüyüş ve bisiklete binmek,

- Lavanta konseptine sahip hediyelik eşya noktalarını gezmek ve hediyelik eşya satın almak,
- Lavanta tarlalarındaki turistik işletmelerin sunmuş olduğu lavanta aromalı gastronomik yiyecek ve içecekleri deneyimlemek,
- Lavanta tarlalarının olduğu yörelerdeki otantik ortamlarda çadır, kamp, karavan gibi ünitelerde veya yerel halkın ev pansiyonlarında konaklamak,
- Lavanta atölyelerinde üretilen ürünlerin (lavanta yağı, sabunu, sepeti, vb.) yapım sürecini deneyimlemek,
- Lavantanın tarihçesi, faydaları ve yetiştiriciliği hakkında kısa bir eğitim almak,
- Lavanta festivallerine katılmak.

Lavanta turizmi arzının çeşitliliği ve çekiciliği bu turizm türünün gelişiminde etkilidir. Bu doğrultuda, lavanta turizmi arzını oluşturan unsurlar beş ana başlık altında sınıflandırılmış olup Şekil 1 üzerinde görselleştirilmiştir.

Şekil 1. Lavanta Turizmi Arzını Oluşturan Unsurlar

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Lavanta turizmi, tarım turizminin niş bir alanı olarak yeni gelişmekte olan bir turizm türüdür. Bu bağlamda, lavanta turizmi açısından çağdaş bir pazarlama ve işletmecilik anlayışının mevcut olduğunu söylemek mümkün değildir. Gelenekselliğin hâkim olduğu ve aile işletmelerinin yaygın olarak yer aldığı görülmektedir. Lavanta turizminin etkin ve verimli bir şekilde uygulanabilmesi, sürdürülebilir olarak gelişimini sağlayabilmesi ancak ilgili paydaşların iş birliği ve uyum içerisinde çalışması ile ilişkilidir.

Lavanta turizmi, marjinal tarım alanlarının ekonomiye kazandırılmasını teşvik etmektedir. Böylece hem tarımsal hem de turistik faaliyetlerden gelir elde edilebilecektir. Kırsal yörelerde yaygın ekonomik faaliyet tarım ve hayvancılık iken bu yörelerde geleneksel olarak bakkal ve kahvehane dışında işletmeye rastlamak neredeyse mümkün değildir. Turizm faaliyetlerinin kırsal yörelerde gelişmesiyle birlikte bu alanlar canlılık kazanmakta ve yeni iş sahaları ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, lavanta turizminin kırsal yörelerde gelişmesi sonucu kafe, aile pansiyonu, apart, otel, lokanta ve hediyeelik eşya dükkânı gibi birçok işletmeyi görmek mümkün hale gelmektedir (Ceylan ve Somuncu, 2021). Böylece, lavanta turizmi kırsal ve yerel ekonomilere katkı sağlayacaktır.

Lavanta Turizminin Özellikleri ve Etkileri

Aromatik bir bitki olan lavanta kırsal ve tarımsal alanlardaki peyzajı zenginleştirirken aynı zamanda estetik bir değer de taşımaktadır (Gökalp ve Yazgan, 2013). Bu değer, son yıllarda insanların merakını cezbetmeye başlamıştır. Bu bağlamda, lavanta tarlaları farklı bir deneyim yaşamak isteyen insanların seyahat rotaları arasına girmeye başlamıştır. Bu durum da lavanta turizmi faaliyetlerinin gelişimine zemin hazırlamıştır. Lavanta turizminin de diğer turizm türlerinde olduğu gibi kendine özgü birtakım özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler şu şekilde aşağıda sıralanmıştır:

- Lavanta turizmi, yaklaşık 45-50 günlük bir zaman diliminde gerçekleşmektedir (URL-1).
- Lavanta turizmi, toplumdaki her yaştan, eğitim düzeyinden ve sosyo-ekonomik durumdan insana hitap etmektedir.
- Lavanta turizmine karşı insanları çekici kılan temel dürtü kırsalı ve otantik değerleri deneyimleme arzusundan kaynaklanmaktadır.
- Lavanta turizmi, ziyaretçilerin doğayla iç içe olmasına fırsat sunmaktadır.
- Lavanta turizmi, kıyı bölgelerde yoğunlaşan turizm faaliyetlerinin iç bölgelere doğru gelişmesini sağlamaktadır.

- Lavanta turizmi, marjinal tarım alanlarının ekonomiye kazandırılmasını teşvik etmektedir.
- Lavanta turizmi, gerçekleştirildiği yöredeki yerel halkın refah seviyesini yükseltmektedir.
- Lavanta turizmi sayesinde tarımsal faaliyetler gelişmekte ve bu durum üretim hacmini arttırmaktadır.
- Lavanta turizmi, çarpan etkisi ile birlikte diğer sektörlerinde gelişimine katkı sağlamaktadır.
- Lavanta turizmi, doğal kaynakları koruma ve sürdürülebilir turizm uygulamalarını teşvik etmektedir.

Lavanta tarlaları, oluşturduğu büyüleyici atmosferle son yıllarda ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmiştir. Bu bağlamda, tarım turizminin alt bir türü olarak lavanta turizmi ortaya çıkmıştır. Günümüzde popüler hale gelen lavanta turizminin önemi giderek artmaya başlamıştır. Bunun temel nedeni ise lavanta turizminin ortaya çıkardığı etkilerden kaynaklanmaktadır. Böylece lavanta turizmi arzına sahip ülkeler, lavanta tarlalarını turistik bir cazibe merkezi haline getirerek kırsal yöreleri canlı tutmayı ve turizmden daha fazla yarar sağlamayı amaçlamaktadır (Demirezen, 2021).

Lavanta turizminin ortaya çıkardığı birçok ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve politik etki bulunmaktadır. Lavanta turizmi, doğal kaynakların rasyonel kullanımını ve doğanın koruma-kullanma dengesi içerisinde uygulanabilecek bir turizm türüdür. Lavanta turizminin, doğa üzerinde oldukça yıkıcı etkileri bulunan kitle turizmine göre daha az olumsuz etkisi bulunmaktadır. Bu noktada lavanta turizminin karakteristik yönden sürdürülebilir bir anlayışa sahip olduğu söylenilebilir. Lavanta turizminin etkileri dört temel başlıkta değerlendirilebilir. Bunlar; ekonomik, sosyo-kültürel, çevresel ve politik etkilerden oluşmaktadır.

Lavanta Turizminin Ekonomik Etkileri

Gelir Yaratıcı Etkisi: Lavanta turizmi, turistik destinasyonlarda gelir yaratıcı bir etkiye sahiptir. Lavanta tarlalarını ziyaret eden turistler, lavanta ürünlerini satın alır, restoranlarda yemek yer, konaklama tesislerinde konaklar ve diğer turistik hizmetlere harcama yapar. Bu durum, yörenin ekonomisine önemli miktarda para girişi sağlamaktadır (Kılınç, 2022)

İstihdam İmkânı: Lavanta turizmi, yerel halk için yeni iş imkânları ortaya çıkarmaktadır. Turistik tesislerin işletilmesi, rehberlik hizmetleri, el sanatları üretimi ve lavanta tarlalarının bakımı gibi çeşitli alanlarda istihdam

sağlanmaktadır. Bu durum, yerel halkın çalışma ve gelir elde etme fırsatı için bir fırsat sunmaktadır (Kılınç, 2022).

Yerel ve Kırsal Kalkınma: Lavanta turizmi, lavanta tarlalarının bulunduğu yörelerin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır. Turistlerin gelirleri, yerel ekonomiyi canlandırmakta ve kırsal kalkınmayı desteklemektedir. Dolayısıyla lavanta turizmi altyapı geliştirmeyi, sosyal hizmetleri ve toplumsal refahı iyileştirmeyi teşvik etmektedir (Aylan vd., 2019).

Marjinal Alanların Ekonomiye Kazandırılması: Lavanta turizmi, marjinal alanların ekonomiye kazandırılması açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Marjinal alanlarda lavanta tarımı ve turizmi gibi alternatif ekonomik faaliyetlerin geliştirilmesi, yöre ekonomisini canlandırmaktadır. Lavanta tarımı, bu alanlarda tarımsal üretim potansiyelini artırmakta ve gelir elde etme fırsatları sunmaktadır. Diğer yandan, lavanta tarlalarının turistik cazibe merkezi haline getirilmesi turizm gelirlerinde artış imkânı vermektedir.

Diğer Sektörlere Etkisi: Lavanta turizmi, sadece turizm sektörüne değil, aynı zamanda diğer sektörlerin de gelişimine etki etmektedir. Lavanta turizmi, tarım, konaklama, gastronomi, el sanatları, hediyeelik eşya, rekreasyon, eğlence ve turistik hizmetler gibi birçok sektöre olumlu etkiler sağlamaktadır. Bu sektörlerde iş fırsatları yaratmakla birlikte yerel üretimi de teşvik etmektedir. Lavanta turizmi, yöredeki çeşitli sektörlerin büyümesi ve çeşitlendirilmesine yardımcı olmaktadır.

Altyapı ve Üstyapıya Etkisi: Lavanta turizmi, turistlerin yöreye ulaşımını ve konaklama ihtiyaçlarını karşılayacak üstyapının gelişmesini teşvik etmektedir. Turistlerin rahatça ulaşım sağlaması için yolların, otoparkların, ulaşım ağının iyileştirilmesi ya da yeni yolların yapılması gerekebilir. Ayrıca, turistlerin konaklama ihtiyaçlarını karşılayacak oteller, pansiyonlar, kır evleri gibi konaklama tesislerinin inşası ya da mevcut tesislerin genişletilmesi söz konusu olabilir. Bu durum, yörenin turistik potansiyelini artırma da oldukça etkilidir.

Göçü Azaltması: Lavanta turizmi, kırsal yörelerde göçü azaltma potansiyeline sahiptir. İstihdam fırsatlarının artması, gelir düzeyinin yükselmesi, yerel kültürün ve mirasın korunması, altyapının geliştirilmesi gibi faktörler, kırsal yörelerde yaşayan insanların yörede kalmayı tercih etmelerini olumlu yönde etkilemektedir (Aylan vd., 2019).

Turistik Ürün Çeşitlendirme: Lavanta turizmi, turistik ürün çeşitlendirme açısından önemli fırsatlar yaratmaktadır. Bu durum da turistlere çeşitli deneyimler ve ürünler sunulmasına imkân vermektedir. Turistlerin lavanta temalı ürünleri, yemekleri, el sanatlarını ve kültürel etkinlikleri deneyimlemesi

yörenin turistik cazibesini artırarak turizm gelirlerinin çeşitlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Ceylan ve Somuncu, 2021).

Turizm Talebini Daha Dengeli Hale Getirmesi: Lavanta turizmi, turizm talebini daha dengeli hale getirerek turizm sektöründe denge sağlamaktadır. Mevsimsel ve bölgesel dağılımın yanı sıra çeşitli turistik ürünlerin geliştirilmesi, turistlerin iç bölgelere yönelik ilgisini artırmaktadır. Bu da iç bölgelerin turistik potansiyelini değerlendirirken, daha dengeli bir turizm hareketliliği sağlamak ve turizm sektörünün sürdürülebilirliğine katkıda bulunmaktadır.

Yatırımlara Etkisi: Lavanta turizmiyle birlikte yatırımların artması, turizm sektörünün büyümesini ve yörenin kalkınmasını hızlandırmaktadır. Turistik altyapının geliştirilmesi, tarım ve üretim altyapısının güçlenmesi, turistik aktivitelerin çeşitlendirilmesi ve istihdam olanaklarının artması için yapılan yatırımlar, lavanta turizminin büyümesine ve yörenin turistik potansiyelini değerlendirmesine yardımcı olmaktadır.

Lavanta Turizminin Sosyo-Kültürel Etkileri

Kültürel Mirasın Korunması: Lavanta, belirli bölgelerde uzun süredir geleneksel tarım yöntemleriyle yetiştirilmektedir. Lavanta turizmi, bu geleneksel tarım yöntemlerini ve kültürel mirası koruma altına almaya fırsat sunmaktadır. Turistler, lavanta tarlalarını ziyaret edip yerel kültürel değerleri keşfederek yerel halkın geleneklerine tanık olmaktadır. Bu durum, kültürel mirasın korunmasına ve yerel toplumun değerlerine olan saygının artmasına katkı sağlamaktadır.

Kültürel Etkileşim ve Çeşitlilik: Lavanta turizmi, farklı kültürlerin bir araya gelmesine ve kültürel etkileşime imkân tanımaktadır. Turistler, lavanta tarlalarını ziyaret ederek yerel halkla etkileşimde bulunup, yerel kültürü ve gelenekleri deneyimlemektedir. Böylece, karşılıklı anlayış, kültürel çeşitlilik ve toplumlar arasında bir köprü oluşmaktadır.

Bölgesel Tanıtım ve İmaj Oluşturma: Lavanta tarlaları, turistik destinasyonların tanıtımında önemli bir rol oynamaktadır. Lavanta turizmi, bir yörenin turizm potansiyelini geliştirirken diğer yandan ulusal ve uluslararası düzeyde bilinirliğini artırmaktadır. Bu durum, yörenin imajını ve marka değerini güçlendirmektedir.

Kır-Kent Etkileşimi: Lavanta turizmi, kır-kent etkileşimini olumlu yönde etkileyerek kırsal alanların turistik çekiciliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu etkileşim, kırsal ve kentsel bölgeler arasında iş birliği, kaynak paylaşımı ve kültürel alışverişi sağlamaktadır. Lavanta turizmi sayesinde kır ve kent arasında bir denge ve etkileşim olmaktadır.

Bilgi Aktarımı: Lavanta turizmi, turistlerin lavanta tarımı, kültürel miras, doğa ve ekoloji hakkında bilgi edinmelerini sağlayarak bilgi aktarımı ilişkisini güçlendirmektedir. Bu bilgiler, turistlerin yerel kültürü ve çevreyi anlamalarına ve korumaya yönelik bilinçlenmelerine katkıda bulunmaktadır.

Girişimcilik Kültürü: Lavanta turizmi, girişimcilik kültürünü teşvik etmektedir. Girişimciler, lavanta turizmi alanında yeni fırsatlar keşfederek sektöre katkıda bulunurken aynı zamanda kendi işlerini geliştirme ve büyütme şansını elde ederler. Bu şekilde lavanta turizmi, girişimcilik kültürünün yaygınlaşmasına ve yerel ekonomik ekosistemin güçlenmesine katkı sağlamaktadır (Zurnacı, 2012).

Kadınların ve Gençlerin Katılımı: Lavanta turizmi, kadınların ve gençlerin işgücüne katılımını sağlayarak toplumun sosyal ve ekonomik yönden gelişimine katkı sağlamaktadır. Kadın girişimciliği ve gençlerin turizm sektöründeki istihdamı, toplumsal cinsiyet eşitliği ve gençlerin toplumsal entegrasyonu açısından önemli bir rol oynamaktadır. Lavanta turizmi, bu kesimlerin katılımını teşvik ederek daha kapsayıcı bir turizm sektörü oluşturmaktadır (Ongun ve Kılınç, 2021).

Aile Pansiyonculuğu: Lavanta turizmi ve aile pansiyonculuğu, yerel halkın turizm sektöründe aktif bir şekilde rol almasını teşvik etmektedir. Aileler, lavanta turizmiyle birlikte yerel ekonomiye katkıda bulunurken, misafirlerine sıcak bir konaklama deneyimi sunmaktadır. Bu ilişki, turistlerin yerel kültürü deneyimlemesini sağlarken aynı zamanda yerel ekonomik kalkınmayı da desteklemektedir. Ayrıca aile pansiyonculuğu sürdürülebilir turizm anlayışına uygun olarak yerel kaynakların korunması ve gelecek nesillere aktarılmasına katkıda bulunmaktadır (Aylan vd., 2019).

Yerel Kimlik: Lavanta turizmi, yerel kimlikle güçlü bir ilişki içerisindedir. Yerel kültür, gelenekler, el sanatları ve yerel ürünler, lavanta turizmiyle birlikte ön plana çıkmaktadır. Böylelikle, lavanta turizmi faaliyetleri yerel kimliğin korunmasına ve yerel toplumun katılımına katkıda bulunmaktadır. Lavanta tarlalarının ve çevrelerinin sürdürülebilir şekilde kullanılmasıyla birlikte, yerel kimlik ve yerel kültür gelecek nesillere aktarılmaktadır.

Lavanta Turizminin Çevresel Etkileri

Biyolojik Çeşitlilik: Lavanta tarlaları, çiçeklerin renklilikleri ve aromatik özellikleriyle böcekler ve kuşlar gibi çeşitli türleri barındırmaktadır. Dolayısıyla bu durum, lavanta tarlalarının biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve desteklenmesine katkıda bulunabileceği anlamına gelmektedir (Deniz, 2019).

Doğal Peyzaj ve Estetik Değer: Lavanta tarlaları, görsel olarak çekici ve estetik bir görüntü taşımaktadır. Bu tarlaların mor renkleri, hoş kokuları ve eşsiz manzaraları doğal çevreyle bütünleşmektedir. Lavanta tarlalarının varlığı, doğal peyzajı koruyup turistlerin doğal güzellikleri deneyimlemesini sağlamaktadır.

Sürdürülebilir Tarım Uygulamalarının Teşviki: Lavanta tarımı, sürdürülebilir tarım uygulamalarını teşvik etmektedir. Organik lavanta tarımı, kimyasal gübre ve zararlı ilaç kullanımını azaltarak toprak sağlığını korumaya yardımcı olmaktadır (Karaca, 2013).

Ekolojik Dengenin Korunması: Lavanta tarlaları, toprak erozyonunu önleyerek su tutma kapasitesi ile toprakları korumaktadır. Ayrıca lavanta bitkileri, atmosferdeki kirleticileri absorbe ederek hava kalitesini iyileştirmektedir.

Su ve Enerji Tasarrufu: Lavanta bitkisi, kırıç topraklara kolaylıkla uyum sağlayan bir bitkidir. Yetiştirme döneminde de fazla su gerektirmemektedir. Dolayısıyla, lavanta tarımı ve turistik faaliyetler sırasında aşırı su ve enerji kullanılmasından ziyade tasarruf sağlanması olası bir durumdur. Bunun yanı sıra, su tasarrufu sağlayan sulama yöntemlerinin kullanılması, enerji verimli aydınlatma ve ısıtma/soğutma sistemlerinin tercih edilmesi gibi birtakım uygulamalar gerçekleştirilebilir.

Çevresel Farkındalık: Lavanta turizmi, doğal çevre ile bütünleşik bir turizm türü olduğu için çevresel farkındalığı artırmak için büyük bir potansiyele sahiptir. Ziyaretçiler atık yönetimi, geri dönüşüm uygulamaları ve çevre dostu uygulamalar hakkında bilgi sahibi olmaktadır. Bu sayede, ziyaretçiler çevresel sorumluluk bilincini geliştirirken kendi günlük yaşamlarında da benzer uygulamaları gerçekleştirmektedir (Aylan vd., 2019).

Lavanta Turizminin Politik Etkileri

İşsizliği Azaltması: Lavanta turizmi, işsizliğin azaltılmasına katkıda bulunabilecek ekonomik bir faaliyet alanıdır. Turizm sektörünün teşvik edilmesi, altyapı ve hizmetlerin geliştirilmesi, eğitim ve mesleki gelişim fırsatlarının sunulması, girişimciliğin desteklenmesi ve yerel kalkınma odaklı politikalar, lavanta turizminin işsizlikle mücadelede etkili bir araç olduğunu göstermektedir (Kanadalı ve Yazgan, 2012).

Yerel Kalkınma Politikaları: Lavanta tarımı yapılan yörelerde lavanta turizminin geliştirilmesi, yerel kalkınma politikaları için oldukça önemlidir. Bu bağlamda, yöredeki yerel yönetimler, lavanta turizmini yörenin ekonomik büyümesini destekleyen bir sektör olarak görebilir ve bu yönde politikalar geliştirebilirler.

Devlet ve Uluslararası Örgütlerin Sübvansiyonları: Devlet ve uluslararası örgütler (EU, FAO ve UNDP) lavanta turizmini teşvik etmek ve desteklemek amacıyla çeşitli sübvansiyonlar sağlamaktadır. Bu sübvansiyonlar, altyapı geliştirme, tarım destekleri, eğitim programları, pazarlama ve tanıtım faaliyetleri gibi çeşitli alanlarda gerçekleşmektedir (Ceylan ve Somuncu, 2021).

“Yeşil” İmaj: Lavanta tarlaları, doğal güzellikleri ve çevresel sürdürülebilirliğiyle yeşil bir imaj oluşturmaktadır. Sürdürülebilir turizm politikaları, çevresel koruma, yerel ekonomik kalkınma, eğitim ve farkındalık programları ve sertifikasyon gibi adımlar, lavanta turizminin yeşil imajını ve sürdürülebilirliğini desteklemektedir.

Peyzaj Yönetimi: Lavanta tarlaları, doğal ve estetik değerleri ile önemli peyzaj öğeleridir. Peyzaj yönetimi, lavanta tarlalarının korunması, sürdürülebilir yönetimi ve doğal kaynakların korunması üzerine odaklanmaktadır (Zube vd., 1982).

Çevresel Sürdürülebilirlik: Lavanta tarlalarının turizm faaliyetlerine açılması, çevresel sürdürülebilirliği korumak ve desteklemek için politik önlemler gerektirmektedir. Çevresel politikalar, sürdürülebilir tarım uygulamaları, doğal kaynakların korunması, enerji verimliliği ve atık yönetimi, eğitim ve farkındalık programları bu noktada kendini göstermektedir.

Lavanta Turizminin Olumsuz Etkileri

Doğal Kaynakların Aşırı Kullanımı: Lavanta tarlalarının turizme açılmasıyla birlikte su, enerji ve diğer doğal kaynakların kullanımında artış yaşanmaktadır. Bu durum hem doğayı geri döndürülemez bir noktaya getirmekte hem de söz konusu maliyetleri artırmaktadır (Ayaş, 2007).

Bitki Örtüsü ve Biyolojik Çeşitliliğin Azalması: Lavanta tarlalarının genişlemesi, doğal bitki örtüsünün kaybına ve biyolojik çeşitliliğin azalmasına neden olmaktadır. Lavanta tarımı için toprak hazırlığı, herbisit ve pestisit kullanımı yerel bitki örtüsü ve habitatların bozulmasına yol açmaktadır.

Trafik ve Yerel Yollar: Lavanta turizmiyle birlikte artan turist trafiği, yerel yollarda yoğunluğa neden olmaktadır. Turist akışının artması, trafik sıkışıklığına, yollarda hasara ve yerel halkın günlük yaşamında rahatsızlıklara yol açmaktadır.

Ziyaretçi Yoğunluğu: Lavanta turizminin popülerleşmesiyle birlikte, lavanta tarlalarında ziyaretçi yoğunluğu artmaktadır (Ceylan ve Somuncu, 2021). Bu durum çevresel sorunlara, doğal alanların tahribatına ve yerel halkın yaşam kalitesi üzerinde baskılara neden olmaktadır.

Sosyo-Kültürel Yapıda Bozulma: Lavanta turizmiyle birlikte yerel kültür ve gelenekler üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkmaktadır. Yoğun turist akışı, yerel kültürel dokunun değişmesine ya da yerel yaşam biçimlerinin ticarileşmesine yol açmaktadır (Bozok ve Karaman, 2018).

Lavanta Turizmi Destinasyonları

Bu başlık altında lavanta turizmi açısından Dünya’da ve Türkiye’de popüler hale gelmiş ve potansiyel taşıyan destinasyonlar açıklanmıştır.

Dünya’da Lavanta Turizmi Destinasyonlarına İlişkin Örnekler

Dünya’da lavanta turizmi konusunda popüler olan ve potansiyel taşıyan destinasyonlara bu başlık altında yer verilmiştir.

Popüler Destinasyonlar

1371 yılında Fransa’da eczacılık sektöründe kullanılmaya başlanan lavanta 19. yüzyıla gelindiğinde ise diğer endüstri kollarında da değerlendirilmeye üzere yetiştirilmeye başlanmıştır. Provence Bölgesi’nin iklim özellikleri, lavanta ekimi için uygun olduğundan, bu bitki bölge için önemli bir ekonomik gelir kaynağı haline gelmiştir. Lavanta tarlaları ve lavanta ürünleri, Provence Bölgesi’nin turistik cazibesini artırmış ve turizm faaliyetlerinin gelişmesine katkıda bulunmuştur. Fransa’nın kırsal bölgelerinde bulunan köy evleri ise 1951 yılından itibaren Alpes de Haute Provence Bölgesi’nde turistlere açılmıştır. Valensole, Sault, Gordes gibi kasabalar, görkemli lavanta tarlalarıyla ünlüdür. Lavanta tarlalarının büyüleyici güzelliği ve bölgedeki kırsal yaşam tarzı, turistlerin ilgisini çekmiş ve turistik ziyaretlerin artmasını sağlamıştır. Lavanta festivalleri, lavanta ürünleri ve turistik imkânların gelişimi de lavanta turizminin büyümesini desteklemiştir. Bugün Fransa, lavanta tarlaları ve lavanta turizmiyle ünlü bir destinasyon olarak bilinmektedir (Aydın, 2012).

Bulgaristan’da lavanta tarımı, 1907 yılında başlamış ve o tarihten itibaren gelişim göstermiştir (Stoykova, 2017). Bulgaristan’da 2012 ile 2015 yılları arasında ortalama 7.000 hektarlık bir alana lavanta ekimi yapılmıştır. Bulgaristan, 2012 yılından günümüze lavanta yağı üretimi ve ihracatı açısından dünyada ilk sırada bulunmaktadır. Geniş lavanta tarlalarının yer alması Bulgaristan’ın lavanta turizminde gelişmesine katkıda bulunmuştur. Bulgaristan’da Kazanlak Vadisi, lavanta tarlalarıyla ünlüdür ve burada lavanta turizmi gelişmiştir. Kazanlak Lavanta Festivali, bölgedeki lavanta kültürünün kutlandığı önemli bir etkinliktir. Karlovo, lavanta tarımının yoğun olarak yapıldığı bir bölgedir. Burada lavanta tarlaları ziyaret edilebilir ve lavanta ürünleri satın alınabilir. Karlovo’da lavanta turizmi için konaklama tesisleri de bulunmaktadır (Ongun ve Kılınç, 2021).

Brihuega Bölgesi, İspanya'nın önemli lavanta tarlalarından birine sahip olan "Alcarria Bahçesi" adı ile popülerlik kazanmıştır. İspanya uluslararası düzeyde lavanta üretiminin %10'unu karşılamaktadır (Aytuğar ve Aydoğdu, 2021). İspanya'nın Aragon bölgesinde yer alan Teruel şehri, lavanta tarımının yapıldığı bir diğer önemli bölgedir. Burada da lavanta tarlaları ziyaret edebilir, lavanta ürünleri satın alınabilir ve yörenin doğal güzellikleri keşfedilebilir. Teruel, aynı zamanda lavanta festivallerine ev sahipliği yapar ve bu etkinliklerde yerel kültürü ve gelenekleri deneyimleme fırsatı sunar (URL-2). İspanya'nın Balear Adaları'ndan biri olan Mallorca, turistlerin ilgisini çeken bir lavanta turizmi destinasyonudur. Ada, lavanta tarlaları ve lavanta bahçeleriyle ünlüdür (URL-3).

Potansiyel Taşıyan Destinasyonlar

İngiltere' de Cotswolds, Pitoresk lavanta tarlalarıyla ünlüdür. Snowshill Lavanta Çiftliği gibi yerler, ziyaretçilere eşsiz lavanta deneyimi sunmaktadır (URL-4). Bunun yanı sıra Norfolk, İngiltere'deki lavanta tarımıyla tanınan diğer bir noktadır.

Sequim, Washington eyaletinde yer alan bir kasabadır ve ABD'nin lavanta başkenti olarak bilinmektedir. Buradaki lavanta çiftlikleri, turistlere lavanta tarlalarını keşfetme, lavanta hasadına katılma ve lavanta ürünleri satın alma imkânı vermektedir (URL-5).

Tihany, Macaristan'da bulunan bir köydür ve lavanta tarlalarıyla ünlüdür. Tihany'deki lavanta tarlaları ve lavanta ekili alanlar, turistlerin ilgisini çekerek köyde lavanta turizmini canlandırmıştır. Bu nedenle köyde birçok lavanta dükkânı açılmıştır (URL-6).

Hırvatistan, lavanta tarımı ve lavanta turizmi açısından popüler bir destinasyondur. Özellikle Hvar Adası, Split bölgesi ve Dalmatya bölgesi, Hırvatistan'daki lavanta tarımının yoğun olduğu bölgelerdir (URL-7). Hırvatistan'da lavanta turizmi genellikle yaz aylarında yoğunlaşır, lavantalar bu dönemde çiçeklenir ve tarlalar muhteşem bir mor renge bürünür.

Toskana, İtalya'da lavanta turizminin en popüler bölgelerinden biridir. Bu bölgedeki Val d'Orcia, Pienza ve San Quirico d'Orcia gibi kasabalar, lavanta tarlalarıyla ünlüdür. Lavanta hasadı döneminde ziyaretçiler, lavanta tarlalarını ziyaret edebilir, lavanta ürünleri alabilir ve lavanta festivaline katılabilirler (URL-8).

Türkiye'de Lavanta Turizmi Destinasyonlarına İlişkin Örnekler

Türkiye'de de lavanta turizmi ile ilgili popüler hale gelen ve potansiyel taşıyan destinasyonlar aşağıda açıklanmıştır.

Popüler Destinasyonlar

Bir gül tüccarı olan Zeki Konur'un Fransa ziyareti sonrası 1975 yılında yöreye getirdiği lavanta, ilk olarak kâr amacı gütmeyen süs ve hobi amacıyla bahçelerde ve evlerin kenarlarında görsel çekicilik için kullanılmıştır. Kuyucak Köyü'nde 1990'lı yılların başından itibaren ise kâr amacı ile lavanta üretilmeye ve ticareti yapılmaya başlanmıştır (Ongun vd., 2018). Lavanta tarlaları, kırsalda oluşturduğu mor renkli görsel çekiciliği ile turistlerin rağbet ettiği yerler haline gelmiştir. Bu bağlamda, Kuyucak Köyü'nde de lavanta tarlaları önemli bir turistik çekicilik olarak son yıllarda ön plana çıkmaya başlamıştır. Lavantanın çiçek açtığı yaz mevsiminde köy yerli ve yabancı turistler tarafından ilgi görmekte ve lavantanın tarımsal peyzaj çekiciliğini görmek ve fotoğraf çekmek için turizm faaliyetlerine katılmaktadırlar. Turlarla birlikte yöreye gelen turistler fotoğraf çekmenin yanı sıra lavanta ürünlerini deneyimleme, yöresel yemekleri tatma ve otantik ortamı gezme fırsatı yakalamaktadır (Ongun vd., 2015). Özellikle, 2016 yılında uygulamaya geçirilen Lavanta Kokulu Köy projesi ile Kuyucak Köyü ulusal ve uluslararası düzeyde tanınır hale gelmeye başlamıştır. Buna bağlı olarak, Isparta'nın Kuyucak Köyü ülkemizde lavanta turizmi denildiğinde ilk akla gelen destinasyondur.

Burdur iline bağlı Yeşilova ilçesi, Türkiye'nin lavanta turizmi açısından popüler destinasyonlardan bir diğeridir. Yeşilova ilçesi, Türkiye'nin Maldivleri olarak anılan güzellikteki Salda Gölü'nü de bünyesinde barındırmaktadır. Salda Gölü'nün çevresinde lavanta tarlaları ve lavanta üretimi yapılmaktadır. Ayrıca, bölgede bulunan Akçaköy ve Karakent köyleri, lavanta turizminin merkezlerinden biri olarak kabul edilmekte ve buradaki lavanta tarlaları ve ürünleri ziyaretçilerin ilgisini çekmektedir. Akçaköy ve Karakent, lavanta yetiştiriciliğiyle buluşmasını, aile üyelerinden üçünün kanser hastalığı nedeniyle kaybettiği Veteriner Hekim Öztürk Sarıca'nın öncülük ettiği Lisinia Projesi ile gerçekleştirmiştir. Bu iki köy, lavanta turizminin gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Ongun ve Kılınç, 2021). Yeşilova ilçesi, lavanta turizmi açısından keyifli bir seyahat rotası sunarken doğa ile iç içe unutulmaz bir deneyim yaşamayı vadetmektedir.

Potansiyel Taşıyan Destinasyonlar

Lavanta turizmi açısından potansiyel taşıyan yörelerden biri Denizli ilidir. Pamukkale ilçesindeki Gözler mahallesi lavanta tarlaları ile dikkatleri üzerine çekmeyi başarmıştır. Bir girişimci olan Hüseyin Akkaya Isparta ilindeki lavanta tarlalarının çekiciliğinden etkilenerek Pamukkale ilçesine bağlı Gözler mahallesinde 24 dekarlık alanda lavanta yetiştiriciliğine başlamıştır

(URL-9). Denizli ilinde lavanta turizmine yönelik bir diğer girişim ise Merkezefendi Belediyesi tarafından Yenişafak mahallesinde kurulan lavanta tarlaları oluşturmaktadır (URL-10).

Tekirdağ, lavanta turizmi kapsamında potansiyel barındıran bir diğer ildir. Süleymanpaşa ilçesi sınırları içinde yer alan Karahisarlı mahallesindeki lavanta tarlaları gerek yöre insanı gerekse de yakın illerdeki insanlar tarafından ziyaret edilmeye başlanmıştır. Hafta sonu ve günübürlük ziyaretler için lavanta tarlaları oldukça ilgi görmektedir (URL-11).

Bir kadın girişimci olan Filiz Özdemir tarafından ilk kez 2020 yılında İl Tarım ve Orman Müdürlüğü desteği ile alınan hibe sayesinde Sinop'ta lavanta üretimine başlanmıştır. Daha sonra ildeki lavanta tarlalarının sayısında da artış gözlemlenmiştir. Buna bağlı olarak, Sinop'un turizmine yeni bir soluk kazandıracak olan lavanta önemli bir turistik çekicilik olarak ön plana çıkmaya başlamıştır (URL-12).

Kastamonu, lavanta tarımı ve turizminin gelişeceği potansiyel bir başka yöredir. Kastamonu ili jeomorfolojik ve klimatolojik yönden lavanta turizmi için oldukça elverişlidir. Nitekim Aytuğar ve Aydoğdu (2021), tarafından yapılan çalışmada Kastamonu ili açısından lavantanın turistik çekicilik oluşturabileceği ve lavanta turizmi potansiyelinin fazla olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Turistik cazibe merkezi olan Muğla, son yıllarda tarımsal faaliyetlerde de çeşitlilik yaratmak amacıyla lavanta üretimi gibi yeni atılımlar gerçekleştirmiştir. Lavanta üretimi ile tarıma dayalı ekonomik gelirler artırılmak istenmiş ve yörenin turizm dışında başka bir potansiyeline de dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda, Muğla ilinin Menteşe ilçesine bağlı Yerkesik Yeniköy mahallesinde Büyükşehir Belediyesi tarafından Koku Vadisi projesi ile lavanta tarlası oluşturulmuştur. Yöre halkı ve turistler tarafından lavanta tarlası ilgi çekici hale gelmeye başlamıştır. (URL-13).

Lavanta Turizminin Geleceği

Covid-19 salgınının kitlesel turizm hareketlerine ket vurması sonucu bireylerin daha küçük gruplar halinde doğayla iç içe olup doğa temelli turizm türlerine yöneleceği tahmin edilmektedir (Arslan ve Kendir, 2020: 3670). Böylelikle, kırsal turizm ve tarım turizmi gibi doğa temelli turizm türlerinin daha çok önem kazanacağı düşünülmektedir. Bunlardan bir tanesi de lavanta turizmidir. Lavanta turizmi, genel olarak lavanta tarlalarına olan ziyaretleri, gezileri ve turları kapsamaktadır. Bu bağlamda, gelecekte:

- Lavanta turizmine olan talebin artması beklenmektedir. İnsanlar stresli yaşamlarından kaçmak, doğayla bağlantı kurmak ve aromaterapinin

rahatlatıcı etkilerinden faydalanmak için lavanta tarlalarını ziyaret etmek istemektedir. Dolayısıyla, lavanta turizmi destinasyonlarının daha fazla ziyaretçi çekeceği tahmin edilmektedir.

- Yeni lavanta turizmi destinasyonlarının ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Bu bağlamda, lavanta turizminin, yeni yörelerde de popüler hale gelebileceği söylenebilir. Daha önce lavanta turizminin yaygın olmadığı yörelerde lavanta tarımının ve turizminin geliştirilmesiyle daha fazla ziyaretçinin ilgisi çekilebilir.
- Lavanta turizminin, sadece lavanta tarlalarını ziyaret etmekle sınırlı kalmayıp, turistlere deneyimsel aktiviteler sunacağı tahmin edilmektedir. Lavanta hasadı etkinlikleri, lavanta aromaterapi atölyeleri, lavanta bahçelerinde yoga ve meditasyon seansları gibi deneyimler, turistlere lavanta ile ilgili farklı etkinlikler sunabilir.
- Lavanta turizminin, diğer ilgili turizm türleriyle birleştirilerek daha kapsamlı deneyimler ortaya koyulabileceği beklenmektedir. Örneğin, lavanta turizmi, kırsal turizm, sağlık ve spa turizmi, doğa turizmi veya gastronomi turizmiyle birleştirilerek zenginleştirilebilir. Bu şekilde, turistlere lavanta dışında da çeşitli deneyimler sunulabilir.
- Turistler, çevre dostu ve sürdürülebilir lavanta turizmi deneyimi arayışında olacaktırlar. Lavanta tarlalarının doğal yaşama zarar vermeden korunması, organik tarım uygulamalarının tercih edilmesi ve çevresel etkilerin en aza indirilmesi önem kazanacaktır.
- Lavanta turizmi, dijital pazarlama ve iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılmasıyla daha geniş bir kitleye ulaşacaktır. Sosyal medya, dijital rehberler ve interaktif içerikler, lavanta turizmiyle ilgilenenlerin bilgilendirilmesi ve etkileşimde bulunmaları için önemli bir rol oynayacaktır.
- Araştırma ve inovasyon çalışmaları doğrultusunda, lavanta tarımıyla ilgili yeni teknikler, lavanta ürünlerinin çeşitlendirilmesi ve turizm deneyimlerinin geliştirilmesi gibi alanlarda ilerlemeler kaydedileceği düşünülmektedir.

Örnek Uygulama

Lavanta Kokulu Köy/Kuyucak

Isparta ilinin Keçiborlu ilçesine bağlı Kuyucak Köyü Torosların eteğinde yer almaktadır. Kıraç ve susuz arazi yapısından dolayı yıllar önce göç vermeye başlayan Kuyucak Köyü'nün kaderi lavanta bitkisi sayesinde adeta

tersine dönmüştür. İlk kez 1975 yılında Kuyucak Köyü'ne getirilen lavanta bitkisi 30 aileye 15'er kök olarak dağıtılmış ve üretimine başlanmıştır. Bugün gelinen noktada ise Kuyucak Köyü, Türkiye'deki toplam lavanta üretiminin %93'ünü tek başına karşılayarak lider konumda bulunmaktadır. Lavanta tarlaları ile dikkatleri üzerine çeken Kuyucak Köyü, turistlerin yavaş yavaş ilgi gösterdiği bir yöre haline gelmiştir. Lavanta üretiminin lokomotif konumunda bulunan Kuyucak Köyü lavanta üretiminde markalaşmak, istihdam ve girişimcilik kültürünü canlandırarak göçü azaltmak, yöre halkına kazanç sağlamak ve kalkınma hamlelerini hayata geçirerek alternatif gelir kaynakları yaratmak amacıyla Gelecek Turizmde projesi çağrısına Keçiborlu Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği, Keçiborlu Kaymakamlığı ve Kuyucak Köyü Muhtarlığı ortaklığında proje sunulmuştur. Yüzlerce proje arasından seçilen Lavanta Kokulu Köy projesi 2016 yılında uygulamaya geçirilmiştir. Bu bağlamda, ilk olarak model oluşturması yönünden Fransa-Provence bölgesine bölgenin ileri gelenleri, proje ekibi ve lavanta üreticisi kadınların katılımı ile bir çalışma gezisi düzenlenmiştir. Daha sonra üyeleri kadınlardan oluşan Lavanta Kokulu Köy Kadın Girişimciler Kooperatifi kurulmuştur. Kadınlara kooperatifçilik, kırsal turizm ve hediyelik eşya yapımı gibi konularda eğitimler verilmiştir. Yöreyi 2016 yılı yaz sezonunda 20 bin, 2017 yılında 140 bin, 2018 yılında ise 190 bin kişi ziyaret etmiştir. Böylece, Kuyucak Köyü artık Lavanta Kokulu Köy olarak anılmaya başlanmıştır (Gelecek Turizmde, 2023).

Sonuç

Aromatik bir bitki olan lavanta ilk olarak tarım ve ticaret amaçlı yetiştirilmiş ve son yıllarda turistik bir çekicilik olarak ziyaretçilerin ilgi odağı haline gelmiştir (Giray vd., 2019: 2). Bu durum da lavanta turizmi faaliyetlerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Lavanta turizmi, genel olarak lavanta tarlalarının bulunduğu yörelere yapılan gezileri, turları ve seyahatleri kapsamaktadır. Lavanta turizmi, turistlere lavanta tarlalarında özgün deneyimler sunmaktadır. Turistler, bu muhteşem doğa harikası alanlarda çarpıcı fotoğraflar çekme fırsatı yakalamaktadır. Aynı zamanda, lavanta tarlalarının ortasında yürüyüş yaparak bu doğal güzellikleri yakından keşfetmektedirler. Bunun yanı sıra lavanta hasadına katılmak, turistlere lavanta yetiştirme sürecini deneyimleme ve yerel kültürü daha derinlemesine anlama fırsatı sunmaktadır. Böylelikle, lavanta turizmi hem görsel hem de deneyimsel açıdan tatmin edici bir seyahat deneyimi vadetmektedir.

Tarım turizminin niş bir türü olarak gelişen lavanta turizmi, tarım ve turizmin bütünleştiği yörelerde turizme dayalı ek bir talep yaratma niteliğine sahiptir. Lavanta tarımının gelişimi aynı zamanda lavanta piyasasını da

pozitif anlamda etkilemektedir. Nitekim lavantanın ikincil ürün çeşitliliği (lavanta yağı, lavanta sabunu vb.) oldukça fazladır. Bu çeşitliliğin, lavanta turizminin ekonomik potansiyelini artırarak yerel ekonomilere önemli katkılar sağlayacağı kaçınılmaz bir durumdur. Lavanta turizmi sayesinde, lavanta ürünlere yönelik ilgi artmaktadır. Bu durumda, lavanta turizmi turistik deneyimden öte bir katma değer sağlamaktadır.

Literatürde, lavanta turizmi ile ilgili yapılan çalışmalar özellikle kırsal turizm ve tarım turizmi başlığı altında değerlendirilmiş olup konu ile ilgili genel bir kavramsal çerçeve oluşturulmadığı gözlemlenmiştir. Nitekim bu kitap bölümünün, lavanta turizmi ile ilgili kavramsal bir çerçeve oluşturulması açısından öncü niteliği taşıyacağı, gelecekte yapılacak olan akademik araştırmalara yol gösterici nitelikte olacağı ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Adam, K. (2006). *Lavender Production, Products, Markets And Entertainment Farms*. A Publication of ATTRA-National Sustainable Agriculture Information Service.
- Arslan, E. & Kendir, H. (2020). COVID-19 Salgını Sonrası Yükselen Trend Kırsal Turizm: Zile Örneği, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4(4), 3668-3683.
- Aslancan, H. & Sarıbaş, R. (2011). Lavanta yetiştiriciliği. *Meyvecilik Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayın*, (41), 1-4.
- Ayaş, N. (2007). Çevresel Sürdürülebilir Turizm Gelişmesi. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 9(1), 59-69.
- Aydın, O. (2012). AB’de Kırsal Turizmde İlk 5 Ülke ve Türkiye’de Kırsal Turizm. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012 (2), 39-46.
- Aylan, F. K., Sarı Gök, H. & Şalvarcı, S. (2019). Kırsal Yoksulluğun Giderilmesinde Kadın Girişimciliğin Rolü: Lavanta Kokulu Köy Örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7(2), 1271-1289.
- Aytuğar, S. & Aydoğdu, A. (2021). Kırsal Turizm Çekiciliği Olarak Lavanta ve Kastamonu’nun Lavanta Turizmi Potansiyeli. *Uluslararası Türk Dünyası Turizm Araştırmaları Dergisi*, 6(1), 72-89.
- Başaran, N. (2017). Bringing Lavender to Economy in Rural Development and Rural Tourism Scope. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi*, 10(1): 47-49.
- Batı Akdeniz Kalkınma Ajansı (BAKA). (2020). *Lavanta Tarımı ve Endüstrisi Fizibilite Raporu*.
- Bertan, S. (2023). *The Impacts of Lavender Gardens on Rural Tourism*. (Edt: Bala, S. & Singhal, P.). *Diversity, Equity, and Inclusion Efforts of Businesses in Rural Areas*. India: IGI Global.
- Bozok, D. & Karaman, R. (2018). Isparta Lavantasının Kırsal Turizm Kapsamında Swot Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: Kuyucak Köyü Örneği. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 8(2), 27-33.
- Cesur, E., Özer, Ç. & Çeken, H. (2021). Alternatif Turizm Kapsamında Aromatik Turizm ve Gelişimi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 21(3), 1055-1078.
- Ceylan, S. & Somuncu, M. (2021). Lavanta Tarımından Tarım Turizmine: Kuyucak (Isparta) ve Akçaköy (Burdur) Örneği. *Uluslararası Kırsal Turizm ve Kalkınma Dergisi (IRTAD) E-ISSN: 2602-4462*, 5(1), 50-72.
- Cristea, S. & Boros-Iacob, G. (2017). Culture of Lavender: Investment for Health, Beauty and Food. *Risk in Contemporary Economy*, 347-356.
- Dalgın, T. (2021). *Tarım Turizmi Uygulamaları*. (Edt: Civelek, M. & Dalgın, T.). *Tarım Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.

- Davis, J. (2017). Lavender: history, taxonomy, and production. <https://newcropsorganics.ces.ncsu.edu/herb/lavender-history-taxonomy-and-production/>, E.T.: 20.06.2023
- Demirezen, D. (2021). Tarım Turizminin Etkileri. (Edt: Civelek, M. & Dalgın, T.). Tarım Turizmi. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Deniz, T. (2019). Turizm ve Biyoçeşitlilik. Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi, 2(3), 323-339.
- Giray, F. H. (2018). An Analysis of World Lavender Oil Markets and Lessons for Turkey. Journal of Essential Oil Bearing Plants, 21(6), 1612-1623.
- Giray F. H., Kadakoğlu B., Çetin F. & Bamoi, A. G. A. (2019). Rural Tourism Marketing: Lavender Tourism in Turkey. Ciência Rural, 49(2).
- Gelecek Turizmde. (2023). Lavanta Kokulu Köy. <https://www.gelecekturizmde.com/lavanta-kokulu-koy/>, E.T.: 21.07.2023
- Gopal, R., Varma, S. & Gopinathan, R. (2008). Rural Tourism Development: Constraints and Possibilities with a Special Reference to Agri Tourism
- Gökalp, D. D. & Yazgan, M. E. (2013). Kırsal Peyzaj Planlamada Agroturizm ve Agriturizm. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2013(1), 25-29.
- Kara, N. & Baydar, H. (2011). Türkiye’de Lavanta Üretim Merkezi Olan Isparta İli Kuyucak Yöresi Lavantalarının (Lavandula X Intermedia Emeric Ex Loisel.) Uçucu Yağ Özellikleri. Selçuk Tarım ve Gıda Bilimleri Dergisi, 25(4), 42-46.
- Karaca, C. (2013). Türkiye’de Sürdürülebilir Tarım Politikaları: Tarım Sektöründe Atıl ve Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Değerlendirilmesi. Turkish Journal of Agricultural Economics, 19(1), 1-11.
- Kadanalı, E. ve Yazgan, Ş. (2012). Kırsal Turizmin Ekonomik-Sosyal ve Çevresel Etkileri. Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14(23): 97-100.
- Kılınç, İ. (2022). Lavanta Odağında Kırsal Turizmin Gelişimi: Kuyucak Köyü Örneği (Edt.: Kahraman, C.) Sürdürülebilirlik İçin Multidisipliner Çalışmalar- I. İstanbul: Artikel Akademi.
- Lis-Balchin, M. (2002). Naming and Misnaming of Lavender Cultivars. (Edt: Lis-Balchin, M.). Lavender: The Genus Lavandula. London: Taylor & Francis Group.
- Peterson, L. (2002). The Australian Lavender Industry. A Review of Oil Production and Related Products. Australian Government.Rural Industries Research and Development Corporation, 1440-6845.
- Saltık, İ. A. & Çeken, H. (2017). Agroturizmde Yeni Eğilimler: Zeytinyağı Turizmi. Journal of Life Economics, 4(4), 89-102.

- Stoykova, I. (2017). Lavantanın Bulgaristan'a Dönüşü. Bulgarian National Television <http://news.bnt.bg/bg/a/triumfalnoto-zavrshchane-na-lavandulata-v-blgariya>, E.T: 14.07.2023
- Süer, S. & Keskin, N. (2023). Sürdürülebilir Bağ ve Şarap Turizmi Uygulamaları. *Bahçe*, 52(Özel Sayı 1), 258-268.
- Ongun, U., Gövdere, B. & Kaygısız, A. D. (2015). Isparta İli Kırsal Alanlarında Yapılabilecek Kırsal Turizm Türlerinin Kırsal Kalkınmaya Etkisi. *International Journal of Social and Economic Sciences*, 5(1), 122-131.
- Ongun, U., Gövdere, B. & Kösekahyaoglu L. (2018). Kırsal Turizm Kapsamında Yerel Halkın Beklentileri: Isparta Kuyucak Lavanta Vadisi Örneği. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7(2), 43-58.
- Ongun, U. & Kılınc, U. (2021). Tarım Turizmi ve Girişimcilik Faaliyetleri. (Edt: Civelek, M. & Dalgın, T.). *Tarım Turizmi*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Oxford Dictionary. <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/lavender?q=lavender>, E.T: 20.06.2023
- Türk Dil Kurumu, <https://sozluk.gov.tr/>, E.T: 20.06.2023.
- Upton, T., & Andrews, S. (2004). *The Genus Lavandula: A Botanical Magazine Monograph*. Kew: Royal Botanical Gardens. Kew. UK.
- Zube, E. H., Sell, J. L. & Taylor, J. G. (1982). Landscape Perception: Research, Application and Theory. *Landscape Planning*, 9(1), 1-33.
- Zurnacı, N. (2012). Kırsal Turizmde; Girişimcilik ve Örgütlenme. *Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 2012(2), 65-70.
- URL-1: Isparta İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü. <https://isparta.ktb.gov.tr/TR-163065/lavanta-kokulu-koy.html>, E.T: 23.06.2023
- URL-2: Teruel şehri. <https://www.alamy.com/blooming-lavender-fields-in-teruel-with-real-tones-and-colors-and-fragrant-flowers-image465463616.html>, E.T: 15.07.2023
- URL-3: Mallorca. <https://www.turizmtatilseyahat.com/the-lodge-mallorca-hotel/>, E.T: 15.07.2023
- URL-4: Cotswolds. <https://dayigeziyor.com/cotswoldsda-yapilacak-en-iyi-seyler/>, E.T: 15.07.2023
- URL-5: Sequim. <https://www.visitsunnysequim.com/>, E.T: 15.07.2023
- URL-6: Tihany. <https://ikikapilihan.com/2017/03/16/balaton/>, E.T: 15.07.2023
- URL-7: Hırvatistan. <http://www.yollardahayatvar.com/2017/11/hvar-gunesin-adasi.html>, E.T: 15.07.2023
- URL-8: İtalya. <https://www.visittuscany.com/en/ideas/lavender-fields-in-tuscany/>, E.T: 15.07.2023

- URL-9: Denizli. <https://www.aa.com.tr/tr/gundem/pamukkaledeki-lavanta-bahceleri-ilgi-cekiliyor/2374635>, E.T.: 29.07.2023
- URL-10: Denizli. <https://www.merkezefendi.bel.tr/haber.aspx?haber=lavanta-bahcesi-ziyarete-acildi>, E.T.: 29.07.2023
- URL-11: Tekirdağ. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/tekirdagdaki-lavanta-tarlalari-ziyaretlerini-agirliyor/2629079>, E.T.: 29.07.2023
- URL-12: Sinop. <https://www.aa.com.tr/tr/yasam/kadin-girisimcilerin-kurdugu-lavanta-tarlalari-sinop-turizmine-renk-katacak/2938338>, E.T.: 29.07.2023
- URL-13: Muğla. <https://www.mugla.bel.tr/haber/mor-tarlalar-guzelligiyle-goz-kamastiriyor>, E.T.: 29.07.2023